

ПРОБЛЕМИ ТА СУДЖЕННЯ

УДК 341:328.185

Є. Стрельцов,

доктор юридичних наук, доктор теології,
професор, завідувач кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
член-кореспондент
Національної академії правових наук України,
Заслужений діяч науки і техніки України,
вчений секретар Південного регіонального центру
Національної академії правових наук України

**СУЧАСНЕ ВИЗНАЧЕННЯ КОРУПЦІЇ
НА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОМУ РІВНІ**

Існує декілька значних проблем, які принципово ускладнюють розвиток держави, громадського суспільства, порушують права та свободи громадян. Однією з них є корупція. Загалом потрібно відмітити, що корупційні процеси мають не тільки об'ємний, а й досить «динамічний» характер. Усе це потребує постійного й систематичного дослідження всіх напрямів, які пов'язані з проблемами протидії корупції.

Проблема корупції досліджується в силу багатьох відомих причин на міжнародному рівні, на рівні групи держав і рівні конкретної держави. Уже багато років плідно досліджується ця проблема й в Україні [1, с. 44–48]. Звернення до аналізу останніх публікацій передусім вітчизняних фахівців демонструє, що проблема корупції в нашій країні досліджується представниками різних правових спеціальностей. Якщо виділити представників кримінально-правової спеціальності, то потрібно назвати

В.І. Борисова, Н.О. Гуророву, О.М. Джужу, О.Г. Кальмана, А.В. Кирилюка, О.М. Литвинова, М.І. Мельника, В.П. Петкова, В. М. Поповича, В.Я. Тація, М.І. Хавронюка та ін. Останнім часом й ми маємо низку публікацій із цієї проблеми¹. Дослідження згаданих та інших фахівців дають змогу глибше розібратися в сутності й ознаках цього соціально негативного явища. Поряд із цим постійні зміни, що відбуваються в усьому комплексі відзнак, які характеризують корупцію, на що вище зверталась увага, коригування законодавства роблять продовження таких досліджень необхідним.

Мета статті – виявити сучасні тенденції у спробах визначення корупції на міжнародно-правовому рівні.

В Україні створено відповідний соціально-правовий комплекс, який передбачає можливості для протидії корупції. Цей комплекс включає в себе відповідне законодавство; існування

¹ «Національна антикорупційна стратегія на 2011–2015 роки». Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції». Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення»: Науково-практичний коментар / відп. ред.: С.В. Ківалов і Є.Л. Стрельцов. – Х. : Одісей, 2012; Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції». Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відповідальності за корупційні правопорушення». Науково-практичний коментар / відп. ред.: С.В. Ківалов, Є.Л. Стрельцов. – Х. : Одісей, 2011; 800 Евро личной выгоды повод или причины?! Актуальні проблеми кримінального права, кримінального процесу і криміналістики : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої XX-річчю Національної академії правових наук України, 1 листопада 2013 р., м. Одеса; Вчимося у Європи долати корупцію. – Юридичний вісник України. – 2009. – № № 49–50, 51 та ін.

традиційних і створення й початок діяльності нових антикорупційних структур (Національне агентство з питань запобігання корупції, Спеціалізована антикорупційна прокуратура тощо), законодавче рішення про створення антикорупційного суду тощо. Досить чітко вже виділяють вісім категорій суб'єктів протидії корупції [2]. Багато в чому така антикорупційна політика України спирається на міжнародний, передусім європейський, рівень [3]. Це дає змогу вважати, що загалом в Україні сформовано основні напрями державної політики щодо протидії корупції в Україні [4, с. 470–474]. Водночас більшість заходів із цього комплексу має переважно проголошений характер, тому розробка цієї проблеми потребує продовження.

Одним із об'єктивно необхідних напрямів такого дослідження є вивчення зарубіжного досвіду протидії корупції. Причому це потрібно робити не стільки в плані механічного копіювання, скільки з позицій необхідності реального врахування тих суттєвих розробок, які існують у цих країнах, і їх реальної імплементації у вітчизняне правове середовище. Саме тому звернемо основну увагу на останні тенденції, які існують у зарубіжному соціальному досвіді щодо сучасного визначення корупції.

Традиційне визначення корупції (від лат. *согитреге* – псувати) в основному своєму тлумаченні передбачає використання посадовою особою своїх владних повноважень з метою отримання особистої вигоди. Згідно з останніми відомостями Міжнародного валютного фонду, обсяг хабарів, які практично кожен рік отримують чиновники в усьому світі, становить близько 1,5–2 трильйонів доларів США, або, переводячи на більш загальні цифри, це 2 відсотка світового ВВП [5]. В Україні, на думку спеціалістів, прямі втрати від корупції становлять щорічно до 30% річного бюджету, включаючи незаконний вивіз капіталу, ухилення від сплати податків, протидію розслідуванням, пов'язаним із незаконною економічною діяльністю тощо.

Такі обставини дають змогу багатьом країнам здійснювати постійну жорстку, а в деяких випадках і жорстоку боротьбу з такими діяннями. Наприклад, у Китаї, який, до речі, за низкою показників корупційних виявів має не найгірші показники серед інших країн, тільки за останні роки за такі дії було розстріляно більше ніж 13 тисяч чиновників, у тому числі й декілька членів вищого керівництва країни.

Але ні кількість страчених, ні кількість засуджених до позбавлення волі, ні інші подібні заходи реально не впливають на корупційні вияви. Більше того, аналіз таких подій ініціює, і раніше ми вже звертали на це окрему увагу, міркування щодо сучасних форм корупційних виявів і їх наслідків, можливої їх варіативності [6].

Під час підготовки статті аналізувалися переважно кілька останніх міжнародно-правових документів, які датовані травнем 2016 р. Зокрема, це підсумкові документи Лондонського Антикорупційного саміту 12 травня 2016 р., саміту «Великої сімки» (G7) 27 травня 2016 р., а також звіт Європейського бюро з боротьби з шахрайством (OLAF) 30 травня 2016 р. тощо. Безумовно, ці та інші документи потребують свого детального аналізу. Але й первісний загальний їх аналіз дає змогу виділити низку важливих положень, які характеризують корупцію в сучасному світовому баченні.

Перше, з чого потрібно почати, – це виділення принципового положення, згідно з яким корупційні вчинки не «залишаються» на так званому індивідуальному рівні, коли все, в тому числі саме діяння, наслідки від його вчинення та інші обставини, пов'язується виключно зі збагаченням конкретного чиновника й можливим віртуальним підривом його діями авторитету публічних структур. По-друге, «нові» наслідки від таких дій не тільки набувають конкретизованого визначення, вони починають систематизуватися. Наприклад, політичні наслідки корупційних вчинків не залишаються на так звано-

му індивідуальному рівні, коли все, як уже вказувалось, закінчується негативною оцінкою особи корупціонера. Робиться спроба узагальнити сукупність таких діянь з урахуванням, умовно кажучи, методу матеріалістичної діалектики. Так, у підсумковому документі Лондонського Антикорупційного саміту прямо вказується, що корупція прямо призводить до незадоволення в політичній та економічній сферах, а в сукупності з іншими факторами може зумовити безпосереднє розпалювання насильницького екстремізму [7]. Певною мірою розвиваючи цю тезу, положення звіту Європейського бюро з боротьби з шахрайством (OLAF) указують, що корупція в поєднанні з іншими фінансовими порушеннями має інші, але теж політичні наслідки, оскільки вони підривають єдність партнерів під час вирішення важливих питань управління в умовах економічних труднощів і соціально-політичної нестабільності.

Далі ознаки корупції починають набувати не тільки політичного, а й економічного визначення, причому й тут не стільки в традиційному, скільки знову в досить новому розумінні. Наприклад, ще до початку роботи Лондонського Антикорупційного саміту в травні цього року було офіційно оголошено, що у 2017 р. в Лондоні за участі низки західних держав буде створений Міжнародний антикорупційний центр, якій матиме два основні завдання: розслідування щодо корумпованих еліт і повернення викрадених активів. Ось саме тут у намаганні встановити поняття «викрадені активи» в їх виявленні та поверненні й «сховане», як ми вважаємо, нове «економічне» розуміння сучасної корупції.

Потрібно відмітити, що останніми часами все частіше починають використовувати поняття «викрадені активи». У минулому році Верховна Рада України прийняла Закон України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, отриманими від корупційних та інших злочинів». Також у минулому році відповідне управління з повернен-

ня викрадених активів було створено й у системі МВС України. Ці та інші обставини дають змогу хоча б у тезисному вигляді надати відомості про це поняття.

Загалом активи – це сукупні майнові цінності, які належать підприємству (юридичній особі) і використовуються в господарській діяльності з метою отримання прибутку. Із фінансових позицій активи класифікуються за такими ознаками: 1) за формою функціонування активу – матеріальні, нематеріальні, фінансові активи; 2) за характером участі в господарському процесі і швидкості обороту; 3) з фінансових джерел покриття виділяють валові активи – вся сукупність майнових цінностей, сформованих за рахунок власного й позикового капіталу; чисті активи – майнові цінності, сформовані за рахунок виключно власного капіталу; 4) за характером володіння активами – власні та орендовані. 5) за ступенем ліквідності – абсолютно ліквідні, високоліквідні, середньоліквідні та слабколіквідні. Виділяють і так звані неліквідні активи – майнові цінності, які самостійно не можуть бути реалізовані (наприклад, безнадійна дебіторська заборгованість, витрати майбутніх періодів тощо). Говорячи про це на офіційному рівні, ми все ж певною мірою маскуємо ці поняття і процеси завдяки використанню для цього поняття «виведення активів», хоча в усякому разі в спеціалізованому середовищі потрібно вести мову не про, умовно кажучи, «якісь» економічні активи, а про реальний капітал, який виводиться з економіки конкретної країни. Адже капітал має більш зрозумілі складники, які включають наявні кошти, кошти на банківських рахунках, цінні папери, інші майнові права (наприклад, частка в статутному капіталі господарського товариства), рухоме майно тощо. А ось якщо йдеться про виведення капіталу, можна підкреслити, що результатом таких дій є виключення капіталу з процесу створення ВВП і доданої вартості в господарській системі держави, а та-

кож виведення його з-під національного оподаткування. За такого підходу до предмета аналізу включаються, крім оборотних коштів, ще й основні засоби, що належать громадянам і юридичним особам. У зв'язку з тим що основні засоби становлять істотну частину активів будь-якого учасника економічного обороту, їх належність конкретному суб'єкту й вид права, на підставі якого вони належать цьому суб'єктові, мають істотне значення для формування ВВП, відповідно, для економіки держави загалом. Таке розуміння дає змогу більш реально оцінювати причини таких дій, їх наслідки та обмірковувати засоби протидії таким процесам. Тому основне завдання, яке сьогодні виникає, — це передусім з'ясування такого: хто володіє й управляє коштами (доходами), друге, можливість впливу, а точніше, реального припинення незаконних фінансових потоків.

Ще одна важлива теза про активи. Зацікавленість у розкритті наявності таких активів і їх використання мають не тільки країни, з яких вони незаконно виведені. Такий самий інтерес мають і країни, до фінансово-господарської системи яких вони таємно вбудовуються. І там такі активи (капітали) від самого початку в силу свого характеру порушують установлений порядок легітимної діяльності фінансово-господарських систем. Причому, і це необхідно підкреслити, якщо активи, як правило, виводять із країн третього світу або перехідного періоду, то вбудовуються вони, завдяки різним схемам, в основному в економіку розвинутих країн. Тобто використання таких «незаконних» активів рівною мірою небезпечне для економіки будь-якої країни, незалежно від рівня розвитку її фінансово-господарської системи.

Тому, і це необхідно підкреслити, не тільки встановлення викрадених активів, не тільки припинення незаконних фінансових потоків, а й процес їх повернення підприємствам (юридичним особам) також став розглядатись як необхідна умова в протидії корупції.

Наприклад, процес щодо повернення активів, отриманих із використанням незаконних, передусім корупційних, механізмів, визнається одним із основних принципів Конвенції ООН проти корупції (UNCAC) [8]. Причому, і на це теж потрібно звернути увагу, повернення активів або конфіскація активів на міжнародно-правовому рівні може здійснюватися поза кримінальним провадженням, коли, наприклад, такі активи (майно), які, на думку зарубіжних фахівців, викрадені або придбані в результаті здійснення корупційних механізмів і приховані в іноземних юрисдикціях [9, с. 33–46].

Таке бачення сутності й ознак корупції дає змогу вважати, що не тільки й, мабуть, не стільки основна протидія повинна бути зосереджена на боротьбі з вчинками конкретного виконавця. Мова повинна йти про спрямовану системну протидію цьому явищу та його загальним негативним наслідкам.

Необхідно відмітити, що саме до такого бачення корупції «підштовхують» нас керівники розвинутих держав. Так, уже в згаданому травневому рішенні «Великої Сімки» (G7) керівники цих країн, розуміючи корупцію як сукупність діянь, що посягають на низку важливих політичних та економічних складників, прямо закликають Україну консолідуватися в боротьбі із цим явищем під час проведення всіх необхідних реформ, підтверджуючи довгострокову підтримку цих зусиль [10].

Наявність небезпеки, складності й певна варіативність сучасних корупційних виявів потребують певного переосмислення, образно кажучи, традиційного розуміння корупції та засобів протидії їй з метою встановлення найбільш продуктивних заходів для цього.

Тому розуміння має полягати передусім у тому, що корупція порушує права людини з погляду неможливості реальної участі будь-якої людини, яка не бере участь у корупційних процесах, у суспільній конкуренції, котра, у свою чергу, багато в чому є основним двигуном еволюційного розвитку людства [11].

По-друге, корупція, і це важливо підкреслити, має не тільки негативні фінансово-економічні наслідки. Практично завжди корупційні вияви, особливо якщо вони набувають достатньо систематизованого вигляду, мають значні політичні наслідки, у тому числі й такі, які пов'язані із загальнодержавними складнощами.

Також можна вважати, що існують спроби внести принципи доповнення до традиційного економічного визначення корупції, що до таких вчинків потрібно зараховувати й дії, суспільна небезпека яких виявляється не стільки через особу виконавця, скільки через наслідки таких дій, які безпосередньо порушують установлені правила здійснення фінансово-господарської діяльності в умовах розвитку політичної та економічної глобалізації.

Саме таке розуміння корупції, зміни в розстановці традиційних акцентів корупції, які сьогодні знаходять своє визначення у важливих міжнародно-правових документах, і потрібно враховувати на національному рівні під час розробки реальних заходів щодо протидії корупції.

Ключові слова: корупція, корупційні вчинки, види соціальної шкоди від корупційних вчинків, перспективні напрями протидії корупції.

Низка важливих офіційних зібрань, які відбувалися в останні місяці 2016 р. на світовому рівні, та підсумкові документи, що були прийняті після їх завершення, дають змогу вважати, що на міжнародно-правовому рівні, «свідомо» чи «несвідомо», відбувається певна зміна в розумінні сутності корупції та соціальної шкоди від таких діянь. У всякому разі міжнародно-правові документи, які були прийняті на Лондонському Антикорупційному саміті 12 травня 2016 р., саміті «Великої сімки» (G7) 27 травня 2016 р., у звіті Європейського бюро з боротьби з шахрайством (OLAF) 30 травня 2016 р. та інших, дають підстави

для деяких міркувань, що подані в статті.

Ряд важных официальных встреч, происходивших в последние месяцы 2016 г. на мировом уровне, и итоговые документы, которые были приняты по их завершению, позволяют считать, что на международно-правовом уровне, «сознательно» или «бессознательно», происходит некоторое изменение в понимании сущности коррупции и социального вреда от таких действий. Во всяком случае международно-правовые документы, которые были приняты на Лондонском Антикорупционном саммите 12 мая 2016 г., саммите «Большой семерки» (G7) 27 мая 2016 г., в отчете Европейского бюро по борьбе с мошенничеством (OLAF) 30 мая 2016 г. и др., дают основания для некоторых соображений, которые приведены в статье.

A number of important global summits that took place in the past months of 2016 and the documents that were produced upon completion of these summits, allow us to believe that on the level of international law, whether deliberately or “involuntarily”, a certain shift in the understanding of corruption and the social harm that it brings has been taking place. In any case, the acts that were adopted at the Anti-Corruption Summit: London 2016 on May 12th, the G7 Summit on May 27th, the OLAF (European Anti-Fraud Office) report 2015 (of May 30th 2016) and other documents create grounds for certain reflections that are represented in the article.

Література

1. Тацій В.Я. Научное обеспечение путей противодействия коррупции в Украине / В.Я. Тацій, В.И. Борисов // Громадська експертиза. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні. – К., 2004. – Вип. 4. – С. 44–48.

2. Суб'єкти протидії корупції в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://novovoronzovka.just.ks.ua/>

zarobigannya-proyavam-koruptsiyi/subekti-protidii-koruptsiyi-v-ukrayini.html.

3. Хмара О. Антикоруційна політика в Україні: доповідь від платформи громадського суспільства / О. Хмара, А. Волошина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.eesc.europa.eu/resources/docs/csp-ua-anticorruption-report_ukr.pdf.

4. Марчук М.П. Основні напрями державної політики щодо протидії корупції в Україні. Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України / М.П. Марчук // Молодий вчений. – 2016. – № 3(30). – С. 470–474.

5. Анатомія банківської корупції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ru.golos.ua/suspilstvo/mvf_v_mire_obyem_vzyatok_chinovnikov_sostavlyayet_152_trilliona_dollarov_6494.

6. Стрельцов Є. Кадрова революція у ФІФА як наслідок розкриття корупційної схеми / Є. Стрельцов // Юридичний вісник України. – 2016. – № 9–10 (1078–1079). – Випуск 4–17 березня. – С. 17–18.

7. Стрельцов Є. Лондонський саміт, панамські документи, офшорні зони, або сучасне розуміння новітніх форм корупції / Є. Стрельцов // Юридичний вісник України. – 2016. – № 20–21 (1089–1090). – Випуск 20 травня – 2 червня. – С. 16–17.

8. Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2007. – № 49.

9. Гринберг Т. Возврат похищенных активов: Руководство по конфискации активов вне уголовного производства / Т. Гринберг, Л. Сэмюэль, В. Грант ; пер. с англ. – М. : Альпина Паблишерз, 2010. – 356 с.

10. Дацюк С. «Чорна каса» як продовження політичних турбулентності / С. Дацюк [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://glavcom.ua/columns/sergiydatsyuk/chorna-kasa-partiji-regioniv-yak-prodovzhennya-politichnoji-turbulentnosti-354243.html>.

11. Стрельцов Є. Допінг і корупція: парадоксальна схожість / Є. Стрельцов // Юридичний вісник України. – 2016. – № 14 (1083). – Випуск 8. – 14 квітня. – С. 15–16.

